

ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ В УКРАЇНІ

Н. Г. Фатюха,

к.е.н., доцент

кафедри «Фінанси,

банківська справа та

страхування»; **Т. І.**

Журавльова,

магістрант, ФЕУ-122,

Запорізький

національний

технічний

університет, м.

Запоріжжя, Україна

Сьогодні, в умовах посилення фінансової нестабільності, спаду виробництва, постійних змін у законодавстві, невиконанні дохідної частини державного бюджету збалансованість бюджету є однією з найбільш обговорюваних проблем і потребує комплексного підходу дослідження для подальшого стійкого розвитку держави.

Теоретичні та практичні аспекти дослідження, оптимізації та шляхи вирішення розглянуті як зарубіжними, так і вітчизняними вченими-практиками, а саме: Дж. Б'юкенен, О. Д. Василик, В. М. Гей- ця, А. І. Даниленко, Є. Макаренко, В. Опарін, Г. О. П'ятаченко, В. М. Федосов, С. І. Юрія. Проте зазначена проблема потребує подальшого дослідження.

Державний бюджет є однією зі складових фінансової системи держави, показником розвитку суспільства, ефективної політики держави. Ще з часів здобуття Україною незалежності бюджет стикається з такою проблемою, як збалансованість дохідної та видаткової частини, а саме – перевищення видатків над доходами, що

має назву дефіцит державного бюджету. Він є важливим фактором як в бюджетній системі, так і в борговій політиці держави, розмір, проблеми фінансування, джерела погашення дефіциту та державного боргу мають двоїтий вплив на економічний розвиток нашої держави. Досить часто вчені висловлюють думку, що помірний дефіцит є стимулом розвитку економіки, а досягнення позитивних результатів несе в собі негативні наслідки. Згідно зі ст. 2 Бюджетного Кодексу України дефіцит - це перевищення видатків над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів до бюджету) [1]. Іншими словами, дефіцит спричинений недостатністю коштів держави. Глибинними причинами виникнення бюджетного дефіциту є спад суспільного виробництва, ефективності функціонування підприємств, необґрунтована соціально-економічна політика держави, що призвели до скорочення ВВП та національного доходу. До інших слід віднести:

- невідповідність фінансових можливостей держави з її видатками;
- недосконалу податкову, кредитну, інвестиційну політику;
- низький контроль якості оподаткування суб'єктів господарювання;
- тіньову економіку;
- недосконалість бюджетного планування;
- воєнні дії на сході країни [2].

Доцільним буде розглянути показники виконання державного бюджету України для кращого розуміння причин виникнення бюджетного дефіциту.

Таблиця 1

Показники виконання Державного бюджету упродовж 2015–2016 років

Показник	Факт 2015 рік, млн гривень	Факт 2016 рік, млн гривень	Відхилення	
			абсолютне, млн грн	відносне %
Доходи	534 694,8	616 274,8	81 580	15,3
Видатки	576 911,4	684 743,4	107 832	18,7

Кредитування	2950,9	1661,6	-1289,3	-43,7
Дефіцит	45 167,5	70 130,2	24 962,7	55,3

Згідно з показниками державних бюджетів України 2015 та 2016 років, темп росту загальних доходів склав 15,3 %, видатки збільшилися на 18,7 %, кредитування у 2015 році визначено на рівні 2950,9 млн грн, а у 2016 році – 1661,6 млн грн, граничний дефіцит збільшився на 55,2 % [2].

Досягненням 2015 року стало здійснення дохідної частини державного бюджету. Вперше за 4 роки виконано фактичні надходження до бюджету.

Таких результатів вдалося досягти за рахунок того, що проводилася обґрунтована політика видатків, спрямована на підвищення обороноздатності держави, своєчасних виплат за борговими зобов'язаннями, фінансування відповідно до планових показників усіх соціальних виплат та допомог.

2016 рік характеризується збільшенням ставок акцизного податку, імпортного збору; збільшено видатки на оборону та безпеку, підтримку населення наданням субсидій та субвенцій, відсутністю надходжень від продажу 3G ліцензій, відмінено збір у вигляді тарифу на природний газ.

У 2017 році передбачено доходи у сумі 721,398 млрд гривень, видатки у сумі 790,393 млрд гривень, граничний обсяг дефіциту бюджету визначено у сумі 77,547 млрд гривень.

Уряд підвищив акцизи на алкоголь та сигарети та зменшив ренту на видобуток нафти. Також депутати скасували 2 % пенсійного збору з валютообмінних операцій, підвищили видатки на оборону, соціальні стандарти, освіту, охорону здоров'я, сільське господарство, розвиток дорожньої інфраструктури тощо.

Існує тісний взаємозв'язок між розмірами бюджетного дефіциту та державного боргу. Для покриття бюджетного дефіциту залучались і використовувалися позики, що й призвело до формування державного боргу. Борг є визначальним фактором для формування видаткової частини державного бюджету та врівноваженості платіжного балансу.

Державний борг – це загальна сума боргових

зобов'язань держави з повернення отриманих і непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення [3]. Державні запозичення здійснюються з метою фінансування дефіциту державного бюджету, через залучення коштів (розміщення боргових інструментів) на внутрішньому або зовнішньому фінансових ринках. Ці кошти залучаються для використання в державному секторі економіки і їх ефективного трансформування у зростання дохідної частини бюджету. Динаміка державного боргу та дефіциту представлена на рис. 1.

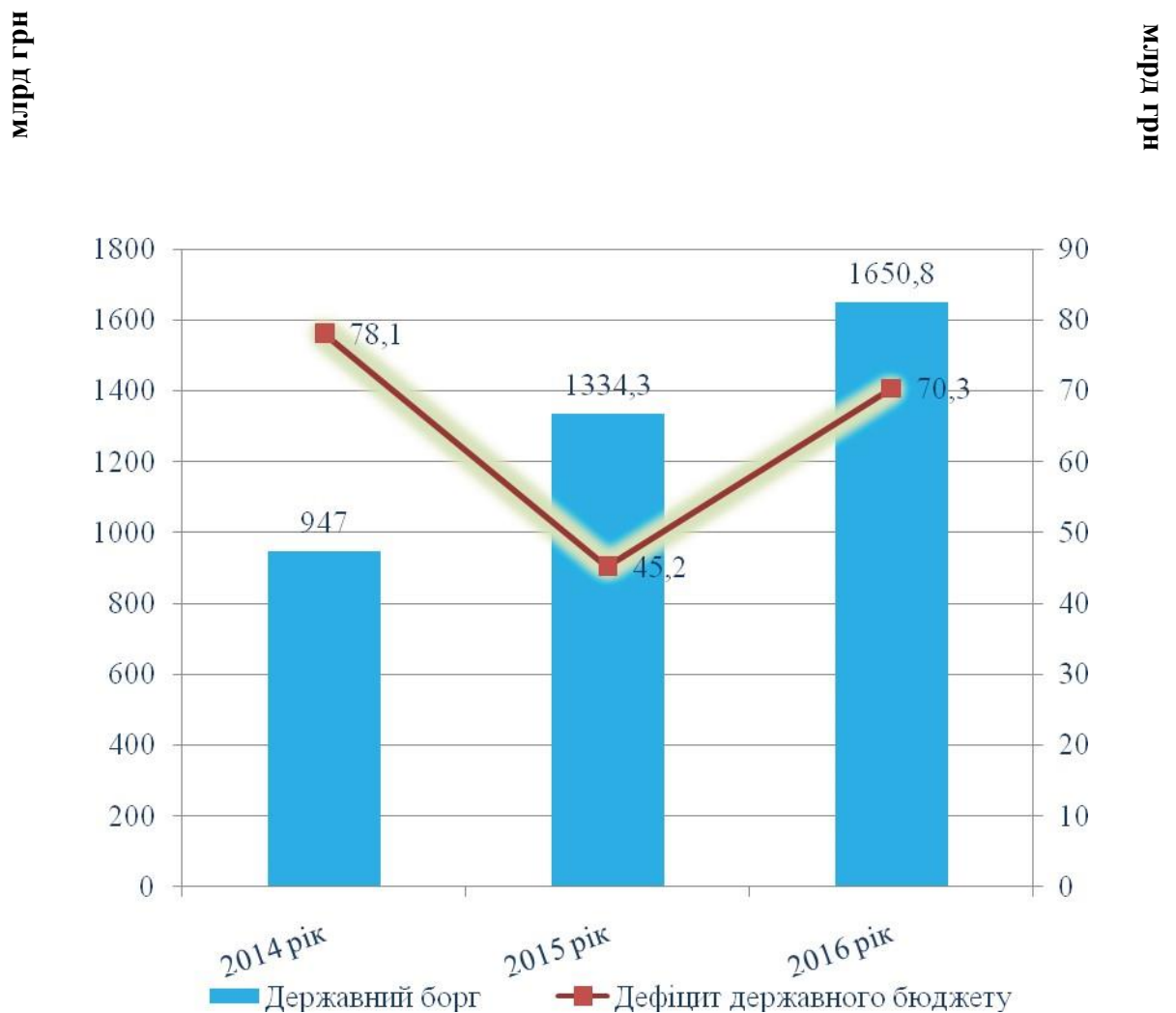

Рис. 1. Динаміка дефіциту державного бюджету та державного боргу України за 2014–2016 роки у млрд грн

Як видно з рис. 1, у структурі боргових зобов'язань України державний борг займає 86,0 % і становить 947,0 млрд грн, а бюджетний дефіцит склав 78,1 млрд грн (або 5 %

ВВП). Такий розрив пояснюється використанням позикових ресурсів для покриття дефіциту, який, починаючи з 2009 року, постійно зростає, що призвело до погіршення боргової безпеки держави.

У 2015 році вдалося зменшити дефіцит держбюджету (на 57,87 % від рівня 2014 року). Зменшення дефіциту стало можливим завдяки підвищенню тарифів і падінню ціни імпортованого газу.

Відбулися суттєві зміни, а саме – збільшення частки державного зовнішнього боргу у структурі до 53 %, що, відповідно, негативно впливає на структуру боргу країни та ускладнює його обслуговування в майбутньому. 2015-й став роком найбільшого економічного спаду, причиною якого стала девальвація і викликаний нею інфляційний шок на початку року.

У 2016 році спостерігається значне зростання як дефіциту, так і боргу, це пояснюється насамперед політичною ситуацією, збільшенням видатків на обороноздатність країни, соціальний захист населення, підтримкою банківської системи.

На тлі складної економічної ситуації, продовження воєнного конфлікту на сході країни основним завданням Уряду в бюджетній сфері є стабілізація фінансової ситуації, у тому числі збалансування державного бюджету.

У 2014 році Уряду вдалося відновити співпрацю з Міжнародним валютним фондом – підписано програму співробітництва з Міжнародним валютним фондом «стенд-бай», яку в 2015 році замінено на «програму розширеного фінансування» (EFF), відповідно до якої податково-бюджетна політика Уряду узгоджується із Міжнародним валютним фондом, крім того, було здійснено перерозподіл видатків бюджету з урахуванням зростання потреби на фінансування обороноздатності держави, здійснено реструктуризацію державного боргу, при цьому було збережено соціальні стандарти й забезпечено їх зростання на показник інфляції. Усе це відбувалося на тлі впровадження реформи бюджетної та економічної сфер [4].

Однак уже з середини 2017 року витрати на обслуговування зовнішнього боргу України почнуть

зростати, наша держава має виплатити упродовж наступних трьох років згідно з договором 14 млрд дол., більшість цієї суми буде сплачено з державного бюджету, половина з яких припадає на 2019 рік – рік президентських та парламентських виборів. Українська економіка може опинитись під загрозою ще одної економічної кризи напередодні року виборів, що може мати драматичні наслідки на розвиток країни після 2019 року [5].

В умовах недостатнього рівня бюджетних ресурсів продовжується здійснення раціональної видаткової політики, яка спрямована в першу чергу на фінансування боргових зобов'язань, збільшення видатків на підвищення безпеки держави, забезпечення фінансування субсидій та субвенцій, а також виокремлюються пріоритетні напрямки видатків в умовах обмеженої бюджетної політики.

Крім цього, враховано спрямування надходжень (акцизний податок з пального, ввізне мито на нафтопродукти та транспортні засоби, плата за проїзд автомобільними дорогами), що зараховуються відповідно до бюджетного законодавства до загального фонду державного бюджету, до спеціального фонду державного бюджету на розвиток дорожнього господарства в обсязі 14,0 млрд гривень.

З метою збалансування бюджету, скорочення його дефіциту та упорядкування сфери державних видатків головні розпорядники бюджетних коштів повинні здійснити заходи щодо проведення дієвих реформ в усіх галузях економіки та сферах діяльності з максимально можливим економічним ефектом при мінімальних затратах відповідно до завдань [2].

За таких умов незбалансованості державного бюджету, необхідно шукати джерела фінансування дефіциту, основними з яких можна вважати зовнішні позики та емісію грошей. Упродовж 2016 року сума державного та гарантованого державою боргу України збільшилася на 122,8 %. Основними причинами таких змін є здійснення фінансування державного бюджету за рахунок державних запозичень, забезпечення фінансування дефіциту державного бюджету, капіталізація державних банків, у тому числі

ПАТ КБ

«ПриватБанк», девальвація національної валюти та наданням кредиту Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [6].

Для України характерним є те, що при розподілі бюджету кошти акумулюються для покриття поточних видатків, а не на інвестування в економіку. Як наслідок, спостерігаємо недостатній рівень розвитку, занепад підприємств, низькі показники рівня життя населення, а це зумовлює постійне зростання дефіциту державного бюджету.

Для того щоб оптимізувати бюджетний дефіцит, зменшити державний борг, підтримувати економічну стабільність країни, необхідно:

- підтримувати помірне зростання дефіциту державного бюджету;
- удосконалити фіскальну, бюджетну систему та інвестиційну сферу;
- зменшити воєнні витрати;
- запровадити науково обґрунтовану систему прогнозування показників;
- поповнювати розмір золотовалютних резервів України;
- підвищити рівень контролю за сплатою податків суб'єктами господарювання;
- ефективно реалізувати національні інтереси на міжнародній арені;
- зменшити зовнішні запозичення задля збереження капіталу;
- протидіяти фінансовій злочинності;
- більш ефективно використовувати отримані кредити, потрібно зробити так, щоб «дешеві гроші МВФ» працювали на економіку країни, а не покривали державний борг, що постійно зростає [3]. Світовий досвід управління дефіцитом та боргом дає змогу нашій державі не допустити помилок та зорієнтуватись на правильну політику.

Україна повинна вкрай обережно проводити боргову політику, іноземні кредитори несуть у собі жорсткі вимоги для

того, щоб отримати наступні транші, приватизація державних підприємств на перших кроках може дещо покращити фінансове становище, а вже потім матиме негативні наслідки. Потрібно зменшувати податкове навантаження для активізації та розвитку бізнесу, щоб в подальшому сприяти нарощуванню ВВП [5].

Отже, для того щоб Україна мала високий потенціал розвитку економіки, необхідно розглядати поняття дефіцит та державний борг, які ніби гальмують подальший розвиток економіки країни, не як тягар, а як інструмент економічного зростання. Україна має власний потенціал для подальшого розвитку, потрібно стимулювати підприємницький сектор економіки для того, щоб їхня продукція була конкурентоспроможною на зовнішньому ринку. Збільшення експорту в країні дасть змогу зменшити державний борг, підвищить рейтингову позицію країни. В умовах постійної нестабільності Україна потребує короткострокового планування погашення державної заборгованості. Формування державного бюджету повинно базуватися на реалістичних макропоказниках країни та раціональному використанні ресурсів.

Список використаних джерел

1. *Юшмаш, Н. І.* Бюджетна система [Текст]: навч. посіб. / Н. І. Юшмаш, К. В. Багацька, Н. І. Дем'яненко та ін.; за заг. ред. Т. А. Говорушко. — Львів: Магнолія, 2014. — 296 с.
2. *Дем'янишина, В. Г.* Бюджетний менеджмент [Текст]: навч. посіб. / В. Г. Дем'янишина, Г. Б. Погрішук; за заг. ред. В. Г. Дем'янишина. — Тернопіль: Крок, 2015. — 522 с.
3. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]: — Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/> (дата звернення: 05.05.2017).
4. *Стоян, В. І.* Казначейська система [Текст]: Підручник. / В. І. Стоян, О. С. Даневич, М. І. Мац. — 3-тє вид. змін. й доп. — К.: Центр учбової літератури, 2014. — 868 с.
5. *Одосій, О.* Взаємозв'язок бюджетної та боргової політики України [Електронний ресурс] / О. Одосій // Спільне. — 2015. — №5. — Режим доступу: <http://commons.com.ua/ru/byudzheta-borgova-politika-ukrayiny/> (дата звернення: 20.05.2017).
6. Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс]: — Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/> (дата звернення: 05.05.2017).
7. *Білан, О.* Україна та МВФ: час покидати рятівні обійми? [Електронний ресурс] / О. Білан // Економічна правда. — 2016. — № 10. — Режим доступу:

<http://www.epravda.com.ua/publications/2016/12/21/615337/> (дата звернення: 20.05.2017).
8. *Фурман, І. В.* Міжнародний валютний фонд в контексті співпраці з Україною: сучасний стан, ризики, перспективи / І. В. Фурман, А.О. Підгірняк, Я.С.Паламар // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія «Економічні науки». — 2013. — № 4(81). — С. 275–285.